

לעילוי נשמת
שלום בן משה

גמרא עם רש"י ותוספות מסודר

Methodically Arranged Gemora, Rashi and Tosafos

שנן את הגמרא

תענית דף ט"ו

תענית דף ט"ו

וגו", ולא קרי ליה "דברי קבלה", ובהאי קרא
 ד"קרעו לבבכם" קרי ליה קבלה?
 ופריק איהו: כל מקום שהנביא מצוה ומודיע
 ומזהיר את ישראל, קרי ליה קבלה. ובכל
 דוכתא דלא איתפקד נביא, פי האי "וירא
 האלהים" שהוא כמספר והולך, דלית מיניה
 אגב אורחיה מילתא, לא קרינן ליה קבלה.
 עמדו בתפילה, מורידין לפני התיבה זקן
 ורגיל, ויש לו בנים, וביתו ריקם, כדי שיהא
 לבו שלם בתפילה.

ורגיל - רגיל להתפלל, ותפילתו שגורה בפיו
 ולא יטעה, שכל תזון שטועה סימן רע
 לשולחיו.
 וביתו ריקם - משמע דהוא עני, ואין לו מחיה
 בביתו. ובגמרא מפרש טעמא אחרנא: וגופו
 נקי מעבירות - שלא חטא, ולא יצא עליו שום
 שם רע בשום עבירה וכו'.

ואומר לפניו עשרים וארבע ברכות -
 שמונה עשרה שבכל יום, ומוסיף עליהן עוד
 שש.

ואילו הן?

זכרונות ושופרות. "אל ה' בצרתה לי קראתי
 ויעניני" (תהלים ק"כ א), "אשא עיני אל ההרים
 וגו'" (תהלים קכ"א א), "ממעמקים קראתיה
 ה'" (תהלים קל"א א), "תפילה לעני כי יעטוף
 " (תהלים ק"ב א).

זכרונות ושופרות - כל הפסוקים שאומרים
 בראש השנה.

משנה: סדר תעניות כיצד? מוציאין את
 התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה
 על גבי התיבה, ובראש הנשיא, ובראש אב בית
 דין, וכל אחד ואחד נותן בראשו.

ברחובה של עיר - בגלוי, וכי הן דאמרינן
 במסכת מגילה (דף כ"ה): "בני העיר שמכרו
 רחובה של עיר", והתם מפרש בהדיא: "אמר
 רבי זירא: הואיל והעם מתפללים בו בתעניות
 ובמעמדות".

אפר מקלה - אפר ממש, ולא עפר. אפר סתם
 הוא עפר, דכשם שאפר קרוי עפר, דכתיב
 (נמדנר י"ט י) "מעפר שריפת החטאת", כך עפר
 קרוי אפר סתם. והיינו דקתני "אפר מקלה" -
 אפר שריפה, [דאי הוה תני אפר סתם, הוה
 משמע עפר, ואפר מקלה גנאי יותר מעפר
 סתם. ובגמרא מפרש מאי טעמא נותנין אותו.

הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין:
 כבושין - לשון עצירה, כמו מכבש - בלעז
 פריש"א. שכובשין את הלבבות להחזירם
 למוטב. ואלו הן דברי כבושין: אחינו וכו'.

אחינו! לא נאמר באנשי נינהו "וירא אלהים
 את שקם ואת תעניתם", אלא (יונה ג' י) "וירא
 האלהים את מעשיהם, פי שבו מדרך הרעה".
 ובקבלה הוא אומר (יואל ב' יג) "וקרעו לבבכם,
 ואל בגדיכם".

ובקבלה - שהנביא מצוה לישראל (עמדו
 בתפילה).

והקשה תוספות מאן דהו: מאי שנא בהאי קרא
 דכתיב ביונה "וירא האלהים את מעשיהם

תענית

דף ט"ו

על השלישית הוא אומר: "מי שענה את יהושע בגלגל, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע תרועה".

ובשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל - לפי שנענה בשופרות ביריחו, וזהו בעוד שהיו ישראל בגלגל.

על הרביעית הוא אומר: "מי שענה את שמואל במצפה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע צעקה".

על החמישית הוא אומר: "מי שענה את אליהו בהר הפרמל, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע תפילה".

ואליהו בהר הפרמל - כנגד "אשא עיני אל ההרים", וכן כולן לפי ענין המזמורים. אליהו נענה בהר הפרמל מעין "אשא עיני אל ההרים", ושמואל במצפה דכתיבי קראי, ומעין "אל ה' בצרתה לי".

על הששית הוא אומר, "מי שענה את יונה ממעי הדגה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' העונה בעת צרה".

ממעי הדגה - מעין "ממעמקים קראתיך ה'". ו"עונה בעת צרה", שכן כתיב ביונה (יונה ג) "קראתי מצרה לי". ובשמואל כתיב (שמואל ט"ו י"א) "ויזעק אל ה'". ובאליהו כתיב (מלכים א' י"ח ז) "צעני" - זו תפילה.

על השביעית הוא אומר: "מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' המרחם על הארץ".

ועל השביעית - מפרש בגמרא מאי שביעית. מי שענה דוד - ויהי רעה בימי דוד שלש שנים, שנה אחרי שנה" (שמואל ב' כ"ב ט).

ושלמה - פשהכניס הארון לבית קודש הקדשים. אי נמי, "רעב פי יהיה בארץ

תענית

דף ט"ו

אל ה' בצרתה לי וכו' - כולן הן מזמורים.

רבי יהודה אומר: לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות, אלא אומר תחתייהן "רעב פי יהיה בארץ, דבר פי יהיה" (מלכים א' ז), "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות" (ירמיה י"ד ט).

ואומר חותמיהן:

ואומר חותמיהן - על כל פרשה ופרשה - אחר זכרונות תתימת זכרונות, ואחר שופרות תתימת שופרות, וכן אחר כולם מעין הפרשה, כדמפרש ואזיל.

על הראשונה הוא אומר: "מי שענה את אברהם בהר המזריה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל".

על הראשונה - בפעם ראשונה הוא אומר "מי שענה לאברהם וכו'" - בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך, ואומר לכולן שש ברכות.

על השנייה הוא אומר: "מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם, וישמע קול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות".

על השנייה - זו היא ברכה ראשונה של שש ברכות, כדאמרין בגמרא. והיא דגואל ישראל, זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה, ואינה מאותן שש, אלא שבה היה מתחיל להוסיף ולהאריך.

על הזכרונות הוא אומר "זוכר הנשכחות", ועל השופרות "שומע תרועה", והיא שניה למנינה, ועל "אל ה' בצרתה לי", והיא שלישית למנין שש, "שומע צעקה" (שלישית), וכן כולן.

ומי שענה את אבותינו על ים סוף - לפיכך אומרה בזכרונות, לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים, ונתאשו מן הגאולה, וזכרם המקום וגאלם, דכתיב (שמות י"ט) "ואזכור את בריתי".

תענית

דף ט"ו

וגו' (מלכיס-ח' לו). ולפיכך חותם "מרחם על הארץ", שהן התפללו על ארץ ישראל. ו"תפילה לעני כי יצטוף" על דוחק גשמים נופל, וכתוב ביה (מלכיס-ח' לו) "בהעצר שמים".

מעשה בימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון, שעבר אחד לפני התיבה, וגמר את הברכה פולה, ולא ענו אחריו אמן. תקעו הפהגים, (ו)תקעו! "מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה". "הריעו בני אהרן, הריעו!" "מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה", [וכן בכל ברכה וברכה].

בימי רבי חלפתא בצפורי - אביו של רבי יוסי, דאמרין בסנהדרין (דף נג:) "אחר רבי יוסי בצפורי, [אחר רבי חנניא בן תרדיון] בסיכני".

וגומר כל הברכה - כל אותה ברכה עצמה.

הכי גרסינן: ולא ענו אחריו אמן תקעו בני אהרן תקעו - חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה, והוא השמש, ולא שליח ציבור.

וכשבא (ה)דבר אצל חכמים, אמרו: "לא היינו נוהגין בן אלא בשער מזרח ובהר הבית".

לא היינו נוהגין - שלא לענות אמן.

אלא בשער מזרח ובהר הבית - כלומר: בזמן שבית המקדש קיים, כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח. לפי שלא היו עונין אמן במקדש, כדאמרין בגמרא (דף טו:). ואין לומר לא היו נוהגין בן לתקוע אלא במקדש, דודאי תוקעין בגבולים, כדמוכח בכולה הך מסכת, ומסכת ראש השנה (דף כו: לו:).

שלוש תעניות הראשונות אנשי משמר מתעניין ולא משלימין, ואנשי בית אב לא היו מתעניין כלל. שלוש שניות אנשי משמר מתעניין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעניין ולא משלימין. שבע אחרונות אלו נאלו מתעניין

תענית

דף ט"ו

ומשלימין - דברי רבי יהושע.

אנשי משמר - של אותה שבת.

ולא משלימין - שעדיין אינן חמורין כל קף. ובגמרא (דף טז:) מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום, וכאים הן לסייעם, ואם היו מתענים [ומשלימין], לא היה להם פח לעמוד בעבודה.

אנשי בית אב - המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות, כנגד שבעת ימי השבוע - בית אב ליום.

וחכמים אומרים: שלוש תעניות הראשונות אלו נאלו לא היו מתעניין כלל. שלוש שניות אנשי משמר מתעניין ולא משלימין, ואנשי בית אב לא היו מתעניין כלל. שבע אחרונות אנשי משמר מתעניין ומשלימין, ואנשי בית אב מתעניין ולא משלימין.

אנשי משמר מותרין לשנות יין בלילות, אבל לא במקום, ואנשי בית אב לא בלילה.

מותרין לשנות יין - לא גבי תענית איתמר, אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה.

בלילות - אין לחוש שמא תכבד העבודה, שהרי ראו מבערב שפסקו הקרבנות, ולא כבידה העבודה - שכיאו רוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום, וצריכין אלו לסייען, וברי אינן ראוין לעבודה משום שכרות.

אנשי בית אב אסורין בין ביום ובין בלילה - לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים שפקעו מעל המזבח. אי נמי, לא גמרו ביום, גומרים בלילה. אבל אנשי משמר אינן צריכין לסייע כלילה להפך במזלג, דבית אב יכול להספיק לבד היפוף המערכה.

אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת.

אנשי [מעמד] - אחד פהגים ולויים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיקבל לרצון, ועומדים לשם

ואם התחילו אין מפסיקין – דברי רבן גמליאל.

ואם התחילו - שקבלו תענית מקודם לכן, ונכנס בהן ראש חודש, אין מפסיקין. דאף על גב דאקרי מועד, לא פתיב ביה יום משתה ושמחה.

אמר רבי מאיר: אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה הנה שאין משלימין. וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת.

שאין משלימין - להתענות כל היום, אלא אוכלין סמוך לערב.

מגילת תענית נכתבה בימי חכמים, אף על פי שלא היו כותבין הלכות. והיינו דקתני "כל הכתוב במגילת תענית" – כאילו הנה מקרא.

גמרא: "סדר תעניות כיצד? מוציאין את התיבה וכו'".

ואפילו בקמייתא?

אפילו בקמייתא - מוציאין את התיבה, בתמיה.

ורמינהו: "שלוש תעניות ראשונות ושניות, נכנסים לבית הכנסת ומתפללין פדרך שמתפללין כל השנה כולה. ובשבע אחרונות, מוציאין את התיבה לרחוקה של עיר, ונותנין אפר על גבי התיבה, ובראש הנשיא, ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. רבי נתן אומר: אפר מקלה הן מביאין".

הכי גרסינו בגמרא: "ונותנין אפר על גבי התיבה", ולא גרסינו "אפר מקלה".

אפר מקלה - אפר שריפה עדיף משום אפרו של יצחק, כדלקמן.

מוס': ונותנין אפר על גבי כו' – ולאו אפרי הוי מעלס אדם, שהרי (הוא) האפר הוי לזכרון העקידה, ונעקידה היה עלמות.

אמר רב פפא: פי תנן נמי מתניתין, אשבע אחרונות תנן.

בשעת עבודה, דהיאך קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו. וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף טו).

אסורים לספור ולכבס - משנכנסו למשמרתם כל אותה שבת, אלא מסתפרין קודם לכן, וטעמא מפרש בגמרא.

ובחמישי - של משמרתן מותרים. דרך רוב בני אדם להסתפר בחמישי, ולא בערב שבת מפני הטורח.

כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד, לפניו אסור, לאתריו מותר. רבי יוסי אומר: לפניו ולאתריו אסור. דלא להתענאה, לפניו ולאתריו מותר. רבי יוסי אומר: לפניו אסור, לאתריו מותר.

כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד - דאית יומיא דלא להתענאה, ומקצתהון דחמירי טפי דלא למספד, ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד, לפניו אסור בהספד, דילמא אתי למעבד ביום טוב גופיה.

ולאתריו מותר - דכיון שעבר יום, לא חיישינן. ואותן שאינן חמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה, בין לפניו וכו'.

אין גוזרין תענית על הציבור בתחילה בחמישי, שלא להפקיע השערים, אלא שלש תעניות הראשונות – שני וחמישי ושני, ושלוש שניות – חמישי ושני וחמישי. רבי יוסי אומר: כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות.

שלא להפקיע את השערים - כשרואין בעלי חנויות שקונין למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות – אחת לליל חמישי ואחת לשבת, סבורים שבא רעב לעולם, ומנקרים ומפקיעים השער. אבל משהתחילו להתענות, יודעין שאינו אלא מפני התענית.

אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חודשים, בחנוכה, ובפורים.

בראשי חודשים - דאקרי מועד.

תענית
דף ט"ו

פי קתני נמי מתניתין - "סדר תעניות פיצד", בסדר תעניות אחרונות קא מירי.

תוס': ואפילו בקמיתא - כלומר: ואפילו בשלש תעניות הראשונות ובשלש שניות קאמר במתניתין דמוציאין את התיבה לרחובה של עיר, ואומר עשרים וארבעה ברכות וכו'. ורמינהו: והתניא ראשונות ושניות נכנסין וכו' - פירוש: ומתפללין זה כדרך כל השנה כולה, כלומר: שיאמר שמונה עשרה ברכות, כדרך שמתפללין כל השנה.

וקשה, דהא לעיל צפרק קמא (דף יג:) קאמריין אין צין שלש תעניות שניות לשלש ראשונות, אלא שבאלו (מתפללין) מותרין בעשיית מלאכה, וצאלו אסורין בעשיית מלאכה - הא לענין עשרים וארבעה זה וזה שוין, דצין צראשונות צין צאמנעיות היו אומרים עשרים וארבעה!

ועוד קשה, דאמריין לעיל "ואיצעית אימא צאמנעיות נמי לא מאלו עשרים וארבעה", ואמאי לא מייתי לה סיועא מהא דהכא!

ויש לומר דהא דקאמר הכא "ומתפללין כדרך כל השנה", לאו צעשרים וארבעה ברכות קאמר, אלא קאמר שמתפללין כדרך כל השנה - שלא היו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר.

"ובראש הנשיא".

והדר תני: "כל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו".

איני? והתניא: רבי אומר: בגדולה מתחילין מן הגדול, ובקללה מתחילין מן הקטן. בגדולה מתחילין מן הגדול, שנאמר (ויקרא י"ו) "ויאמר משה אל אהרן ולא לעזר ולא יתמר", ובקללה מתחילין מן הקטן, דאמר מר: בתחילה נתקלל נחש, ואחר כך נתקללה חנה, ואחר כך נתקלל אדם!

בגדולה - מצוה בעלמא, שלא לפורענות. ויברך משה אל אהרן ואל אלעזר וגו'.

הא תשיבותא לדידהו, דאמרי להו: "אתון תשיבותו למיבעי עלן רחמי אפולי עלמא".

הא נמי - דתבינן בראשייהו דנשיא ואב בית

תענית
דף ט"ו

דין ברישא, תשיבותא הוא, דאמרי להו "אתון תשיבותו טפי וכו'".

"כל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו".

אמר רב אדא: "וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו" - נשיא ואב בית דין נמי, נשקלו אינהו ונינחו בראשייהו! מאי שנא דשקיל איניש אחריןא ומנח להו?

דשקיל איניש אחריןא וכו' - דקתני "ונותנין על גבי התיבה וכו' ועל ראש הנשיא וכו'", דמשמע על ידי אחר, וגבי שאר כל אדם לא תני "ונותנין", אלא כל אחד ואחד נוטל וכו'.

אמר רבי אבא דמן קסרי: אינו דומה מתבייש מעצמו, למתבייש מאחרים.

למתבייש מאחרים - דאיכא עגמת נפש טפי, ומשום תשיבותם הם מתביישים מאחרים. אכל שאר בני אדם דלא תשיבי, לא מתביישי בנתינת אחרים, וסגי להו בנתינת עצמן.

והיכא מנח להו?

אמר רבי יצחק: במקום תפילין, שנאמר (ישעיה ס"א ג) "לשום לאבלי ציון, לתת להם פאר תחת אפר".

פאר תחת אפר - שמע מינה במקום תפילין, דכתיב בהו (יחזקאל כ"ד יז) "פארך חבוש עליך", ואמרינן (ברכות דף י"א) אלו תפילין, ומתרגמינן נמי "טוטפתך יהוין עליך". והיכא מניחין תפילין? במקום שמוחו של תינוק רופף.

תוס': במקום תפילין - פירוש: למת האפר צמקוס הפאר, דאילו התפילין נקראו פאר, כדכתיב: "לשום לאבלי ציון למת להם פאר וגו'".

